Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Сыров Игорь Анатольевич
Должность: Директор
Дата подписания: 30.10.2023 15:21:01
Уникальный программный ключ:
b683afe664d7e9f64175886cf9626a198149ad36

СТЕРЛИТАМАКСКИЙ ФИЛИАЛ
ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
«УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»

Факультет ***Башкирской и тюркской филологии***
Кафедра ***Башкирской филологии***

Аннотация рабочей программы дисциплины (модуля)

дисциплина ***Б1.В.05 Башкирская диалектология***

часть, формируемая участниками образовательных отношений

Направление

44.03.05 ***Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)***
код наименование направления

Программа

Родной (башкирский) язык и литература, Иностранный язык

Форма обучения

Очная

Для поступивших на обучение в
2023 г.

Стерлитамак 2023

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций

Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине (модулю)
ПК-2. Способен выделять структурные элементы, входящие в систему познания предметной области (в соответствии с профилем и уровнем обучения), анализировать их в единстве содержания, формы и выполняемых функций	ПК-2.1. Знает структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, выделяет и анализирует единицы различных уровней языковой системы в единстве их содержания, формы и функций, мир художественного произведения как культурно-эстетического феномена и литературных явлений в их структурном единстве и функциях	Обучающийся должен: Знать основные диалекты башкирского языка, особенности говоров башкирских диалектов на разных языковых уровнях (фонетическом, морфологическом, синтаксическом и лексическом); историческое наследие и культурные традиции, специальную (отраслевую) научную и методическую литературу, связанную с проблемами диалектологии башкирского и тюркских языков.
	ПК-2.2. Умеет находить структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, анализировать, синтезировать, применять системный подход в соответствии с поставленными задачами.	Обучающийся должен: Уметь выделять группы говоров, описывать диалектный ландшафт своего района; знать их историю, читать и анализировать записи диалектной речи, определить и объяснить особенности микросистемы говора, адекватно соотнести их с уровнями языковой системы, определить территориальную принадлежность говора.
	ПК-2.3. Владеет навыками анализа и интерпретации литературных и языковых явлений в единстве содержания, формы и выполняемых функций.	Обучающийся должен: Владеть методикой систематического анализа диалектных текстов на всех уровнях языка, чтения и транскрибирования диалектных текстов, навыком работы с диалектными словарями разных типов.

2. Цели и место дисциплины (модуля) в структуре образовательной программы

Цели изучения дисциплины:
1. Знакомство студентов с одной из разновидностей башкирского языка – башкирским диалектным языком в его современном состоянии;
2. Описание его системы и группировку башкирских говоров.
Дисциплина «Башкирская диалектология» относится к части, формируемой участниками образовательных отношений.

Дисциплина изучается на 1 курсе в 2 семестре

3. Объем дисциплины (модуля) в зачетных единицах с указанием количества академических или астрономических часов, выделенных на контактную работу обучающихся с преподавателем (по видам учебных занятий) и на самостоятельную работу обучающихся

Общая трудоемкость (объем) дисциплины составляет 3 зач. ед., 108 акад. ч.

Объем дисциплины	Всего часов
	Очная форма обучения
Общая трудоемкость дисциплины	108
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	
лекций	16
практических (семинарских)	32
другие формы контактной работы (ФКР)	0,2
Учебных часов на контроль (включая часы подготовки):	
зачет	
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	59,8

Формы контроля	Семестры
зачет	2

4. Содержание дисциплины (модуля), структурированное по темам (разделам) с указанием отведенного на них количества академических часов и видов учебных занятий

4.1. Разделы дисциплины и трудоемкость по видам учебных занятий (в академических часах)

№ п/п	Наименование раздела / темы дисциплины	Виды учебных занятий, включая самостоятельную работу обучающихся и трудоемкость (в часах)			
		Контактная работа с преподавателем			СР
		Лек	Пр/Сем	Лаб	
1	**Башкирская диалектология как раздел языкознания.**	**8**	**8**	**0**	**26**
1.1	Предмет изучения, цель и задачи курса.	2	2	0	8
1.2	Из истории изучения башкирских диалектов. Дооктябрьский период. Башкирская диалектология в 20-30-х гг. XX столетия.	2	2	0	8
1.3	Башкирская диалектология в 40-60-х гг. XX	4	4	0	10

	столетия. Деятельность Т.Г.Баишева. Вклад профессора Дж.Г.Киекбаева в изучение башкирской диалектологии. Научная деятельность Н.Х.Ишбулатова, Н.Х.Максютовой, С.Ф.Миржановой, Р.З.Шакурова в области башкирской диалектологии.				
2	**Критерии классификации башкирских диалектов и говоров.**	**8**	**24**	**0**	**33,8**
2.1	Опыт классификации башкирских диалектов и говоров.	2	2	0	8
2.2	Система диалектов башкирского языка, основные классификации. Восточный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	2	6	0	10
2.3	Южный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	2	8	0	8,8
2.4	Северо-западный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	2	8	0	7
	Итого	**16**	**32**	**0**	**59,8**

4.2. Содержание дисциплины, структурированное по разделам (темам)

Курс лекционных занятий

№	Наименование раздела / темы дисциплины	Содержание
1	**Башкирская диалектология как раздел языкознания.**	
1.1	Предмет изучения, цель и задачи курса.	Диалектология фәненең фәнни һәм практик әһәмиәте. Диалектология, диалект, һөйләш һәм һөйләшсә териндары. Диалектологияны тел тарихы менән бәйләп өйрәнеү. Әҙәби телде байытыу һәм уның нормаларын камиллаштырыу өсөн диалекттарҙы файҙаланыу. Башҡорт ҡәбилә-ырыуҙар системаһы һәм диалекттар. Халыҡ теленең территориаль һәм социаль үҙенсәлектәре. Телдең ерле үҙенсәлектәре: айырым социаль төркөм кешеләренең тел үҙенсәлектәре. Әҙәби тел һәм диалекттар. Диалекттар шарттарында башҡорт телен уҡытыу.
1.2	Из истории изучения башкирских диалектов. Дооктябрьский период. Башкирская диалектология в 20-30-х гг. XX столетия.	Башҡорт диалекттарын өйрәнеү тарихы. Октябрь революцияһына тиклем башҡорт телен һәм диалекттарын өйрәнеү (В.В.Радлов, А.Г.Бессонов, В.Катаринский, Н.Ф.Катанов, М.Ҡулаев, М.Бикчурин һ.б.). XX быуаттың 20-30-сы йылдарында башҡорт диалекттарын өйрәнеү. Н.К.Дмитриевтың диалектолог булараҡ

		эшмәкәрлеге. Диалекталь берәмектәрҙе йыйыу, өйрәнеү методы хаҡында. Диалекттарҙы һәм һөйләштәрҙе төркөмләү критерийҙары.
1.3	Башкирская диалектология в 40-60-х гг. XX столетия. Деятельность Т.Г.Баишева. Вклад профессора Дж.Г.Киекбаева в изучение башкирской диалектологии. Научная деятельность Н.Х.Ишбулатова, Н.Х.Максютовой, С.Ф.Миржановой, Р.З.Шакурова в области башкирской диалектологии.	Т.Ғ.Байышев эшмәкәрлеге. Уның башҡорт диалекттарын һәм һөйләштәрен классификацияһы. Был классификацияның ыңғай һәм кире яҡтары. Т.Ғ.Байышев – башҡорт диалектологияһы буйынса тәүге монография авторы. Ж.Ғ.Кейекбаевтың диалектолог булараҡ эшмәкәрлеге. Уның диалекттарҙы һәм һөйләштәрҙе билдәләүҙәге төп принциптары. Ж.Ғ.Кейекбаев классификацияһы, уның ыңғай һәм кире яҡтары. Н.Х.Ишбулатовтың, Н.Х.Мәксүтованың, С.Ф.Миржанованың, Р.З.Шәкүровтың башҡорт теленең диалекттарын өйрәнеүгә индергән өлөшө. Башҡорт теленең диалекттары буйынса монографик хеҙмәттәр. Башҡорт һөйләштәре һүҙлеге өсөн материал туплау, һүҙлекте төҙөү принциптарын асыҡлау. Башҡорт һөйләштәрен һәм диалекттарын монографик, лингвогеографик, сағыштырма һәм сағыштырма-тарихи планда өйрәнеү. Һөйләштәр буйынса материалдар йыйыу, уны системалаштырыу. Башҡорт һөйләштәренең һүҙлектәре. Башҡорт диалектологияһы фәненең хәҙерге торошо.
2	**Критерии классификации башкирских диалектов и говоров.**	
2.1	Опыт классификации башкирских диалектов и говоров.	Башҡорт телендә диалекттарҙы һәм һөйләштәрҙе бер-береһенән айыра торған иң мөһим үҙенсәлектәр: Күплек ялғауҙарының, һүҙҙең нindәй өнгә бөтөүенә ҡарап, төрлөсә килеүе: көнсығыш диалектта күплек ялғауҙары, тартынҡылар ассимиляцияһы буйынса, дүрт төрлө ҡулланыла: -тар, -дар, -ҙар, -лар (-тәр, -дәр, -ҙәр, -ләр), көньяҡ һәм төньяҡ-көнбайыш диалекттарҙа ике төрлө килә: -лар, - нар (-ләр, -нәр). Һүҙ яһаусы (исем, сифат, рәүеш һәм ҡылым яһаусы ялғауҙар) һәм килеш ялғауҙары, һүҙҙең нindәй өнгә бөтөүенә карап, төрлөсә килә. с — h — ç өндәренең ҡулланылышы. Күпселек бүтән төрки телдәрендәге ч өнөнөң көнсығыш һәм көньяҡ диалекттарҙа эҙмә-эҙле с өнөнә күскән булыуы. Төньяҡ-көнбайыш диалект һөйләштәрендә был

		урында с менән ч өндәренең ҡатнаш характерҙа ҡулланылыуы. Һүҙ һәм ижек башында ж~й өндәренең сиратлашыуы. Октябрь революцияһына тиклем башҡорт диалекттарын төркөмләү тәжрибәһе. Ғ.Дәүләтшиндиң, Т.Байышевтың, Ж.Ғ.Кейекбаевтың, С.Ф.Миржанованың, Н.Х.Мәксүтованың, Н.Х.Ибулатовтың, Р.З.Шәкүровтың башҡорт диалекттарын төркөмләү критерийҙары.
2.2	Система диалектов башкирского языка, основные классификации. Восточный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	Башҡорт теленең диалекттары һәм һөйләштәре. Көнсығыш диалект һәм уның һөйләштәре: таралыу территорияһы; фонетик, морфологик, лексик үҙенсәлектәре. Көнсығыш диалекттың һөйләштәрен өйрәнеү тарихы.
2.3	Южный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	Көньяҡ диалект һәм уға ҡараған һөйләштәр: таралыу территорияһы; фонетик, морфологик, лексик билдәләре. Көньяҡ диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма фонетикаһы. Көньяҡ диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма морфологияһы һәм лексикаһы. Көньяҡ диалекттың һөйләштәрен өйрәнеү тарихы.
2.4	Северо-западный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	Төньяҡ-көнбайыш диалект. Төньяҡ-көнбайыш диалектҡа айырым телселәрҙең ҡараштары, бөгөнгө көндә уның башҡорт теле составындағы статусы. Диалекттың таралыу территорияһы, фонетик, морфологик, лексик үҙенсәлектәре. Төньяҡ-көнбайыш диалекттың һуҙынҡылар системаһында башҡорт әҙәби теле менән уртаҡлығы. Лексика өлкәһендәге берҙәмлек.

Курс практических/семинарских занятий

№	Наименование раздела / темы дисциплины	Содержание
1	**Башкирская диалектология как раздел языкознания.**	
1.1	Предмет изучения, цель и задачи курса.	Диалектология фәненең фәнни һәм практик әһәмиәте. Диалектология, диалект, һөйләш һәм һөйләшсә терминдары. Диалектологияны тел тарихы менән бәйләп өйрәнеү. Әҙәби телде байытыу һәм уның нормаларын камиллаштырыу өсөн диалекттарҙы файҙаланыу. Башҡорт ҡәбилә-ырыуҙар системаһы һәм

		диалекттар. Халыҡ теленең территориаль һәм социаль үҙенсәлектәре. Телдең ерле үҙенсәлектәре: айырым социаль төркөм кешеләренең тел үҙенсәлектәре. Әҙәби тел һәм диалекттар. Диалекттар шарттарында башҡорт телен уҡытыу.
1.2	Из истории изучения башкирских диалектов. Дооктябрьский период. Башкирская диалектология в 20-30-х гг. XX столетия.	Башҡорт диалекттарын өйрәнеү тарихы. Октябрь революцияһына тиклем башҡорт телен һәм диалекттарын өйрәнеү (В.В.Радлов, А.Г.Бессонов, В.Катаринский, Н.Ф.Катанов, М.Ҡулаев, М.Бикчурин һ.б.). XX быуаттың 20-30-сы йылдарында башҡорт диалекттарын өйрәнеү. Н.К.Дмитриевтың диалектолог булараҡ эшмәкәрлеге. Диалекталь берәмектәрҙе йыйыу, өйрәнеү методы хаҡында. Диалекттарҙы һәм һөйләштәрҙе төркөмләү критерийҙары.
1.3	Башкирская диалектология в 40-60-х гг. XX столетия. Деятельность Т.Г.Баишева. Вклад профессора Дж.Г.Киекбаева в изучение башкирской диалектологии. Научная деятельность Н.Х.Ишбулатова, Н.Х.Максютовой, С.Ф.Миржановой, Р.З.Шакурова в области башкирской диалектологии.	Т.Ғ.Байышев эшмәкәрлеге. Уның башҡорт диалекттарын һәм һөйләштәрен классификацияһы. Был классификацияның ыңғай һәм кире яҡтары. Т.Ғ.Байышев – башҡорт диалектологияһы буйынса тәүге монография авторы. Ж.Ғ.Кейекбаевтың диалектолог булараҡ эшмәкәрлеге. Уның диалекттарҙы һәм һөйләштәрҙе билдәләүҙәге төп принциптары. Ж.Ғ.Кейекбаев классификацияһы, уның ыңғай һәм кире яҡтары. Н.Х.Ишбулатовтың, Н.Х.Мәксүтованың, С.Ф.Миржанованың, Р.З.Шәкүровтың башҡорт теленең диалекттарын өйрәнеүгә индергән өлөшө. Башҡорт теленең диалекттары буйынса монографик хеҙмәттәр. Башҡорт һөйләштәре һүҙлеге өсөн материал туплау, һүҙлекте төҙөү принциптарын асыҡлау. Башҡорт һөйләштәрен һәм диалекттарын монографик, лингвогеографик, сағыштырма һәм сағыштырма-тарихи планда өйрәнеү. Һөйләштәр буйынса материалдар йыйыу, уны системалаштырыу. Башҡорт һөйләштәренең һүҙлектәре. Башҡорт диалектологияһы фәненең хәҙерге торошо.
2	**Критерии классификации башкирских диалектов и говоров.**	
2.1	Опыт классификации башкирских диалектов и говоров.	Башҡорт телендә диалекттарҙы һәм һөйләштәрҙе бер-береһенән айыра торған иң мөһим үҙенсәлектәр: Күплек ялғауҙарының, һүҙҙең ниндәй өнгә бөтөүенә ҡарап, төрлөсә килеүе: көнсығыш диалектта күплек ялғауҙары, тартынҡылар

		ассимиляцияһы буйынса, дүрт төрлө ҡулланыла: -тар, -дар, -ҙар, -лар (-тәр, -дәр, -ҙәр, -ләр), көньяҡ һәм төньяҡ-көнбайыш диалекттарҙа ике төрлө килә: -лар, - нар (-ләр, -нәр). Һүҙ яһаусы (исем, сифат, рәүеш һәм ҡылым яһаусы ялғауҙар) һәм килеш ялғауҙары, һүҙҙең ниндәй өнгә бөтөүенә карап, төрлөсә килә. с — h — ç өндәренең ҡулланылышы. Күпселек бүтән төрки телдәрендәге ч өнөнөң көнсығыш һәм көньяҡ диалекттарҙа эҙмә-эҙле с өнөнә күскән булыуы. Төньяҡ-көнбайыш диалект һөйләштәрендә был урында с менән ч өндәренең ҡатнаш характерҙа ҡулланылыуы. Һүҙ һәм ижек башында ж~й өндәренең сиратлашыуы. Октябрь революцияһына тиклем башҡорт диалекттарын төркөмләү тәжрибәһе. Ғ.Дәүләтшиндиң, Т.Байышевтың, Ж.Ғ.Кейекбаевтың, С.Ф.Миржанованың, Н.Х.Мәксүтованың, Н.Х.Ибулатовтың, Р.З.Шәкүровтың башҡорт диалекттарын төркөмләү критерийҙары.
2.2	Система диалектов башкирского языка, основные классификации. Восточный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	Көнсығыш диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма фонетикаһы. а. Ҡыҙыл һөйләше б. Әй һөйләше в. Миәс һөйләше г. Арғаяш һөйләше ғ. Салйот һөйләше Көнсығыш диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма морфологияһы. а. Ҡыҙыл һөйләше б. Әй һөйләше в. Миәс һөйләше г. Арғаяш һөйләше ғ. Салйот һөйләше Көнсығыш диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма лексикаһы. а. Ҡыҙыл һөйләше б. Әй һөйләше в. Миәс һөйләше г. Арғаяш һөйләше ғ. Салйот һөйләше
2.3	Южный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	Көньяҡ диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма фонетикаһы. а. Эйек-һаҡмар һөйләше б. Урта һөйләш

		в. Дим һөйләше Көньяҡ диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма морфологияһы. а. Эйек-һаҡмар һөйләше б. Урта һөйләш в. Дим һөйләше Көньяҡ диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма лексикаһы а. Эйек-һаҡмар һөйләше б. Урта һөйләш в. Дим һөйләше
2.4	Северо-западный диалект: основные говоры, территория распространения, фонетические, лексические и морфологические особенности.	Төньяҡ-көнбайыш диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма фонетикаһы. а. Ҡариҙел һөйләше б. Танып һөйләше в. Түбәнге ағиҙел-ыҡ һөйләше г. Ғәйнә һөйләше Төньяҡ-көнбайыш диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма морфологияһы. а. Ҡариҙел һөйләше б. Танып һөйләше в. Түбәнге ағиҙел-ыҡ һөйләше г. Ғәйнә һөйләше Төньяҡ-көнбайыш диалектҡа ҡараған һөйләштәрҙең сағыштырма лексикаһы. а. Ҡариҙел һөйләше б. Танып һөйләше в. Түбәнге ағиҙел-ыҡ һөйләше г. Ғәйнә һөйләше